

ging der zonde". Dientengevolge staat binnen de volksche, dat is binnen de Duitse opvatting van het bestaan, al het zijn en gebeuren niet onder een negatief, maar onder een positief teken. Daarmede is het leed over het kwaad principiële opgeheven. Het donker en het kwaad is hier niet grond voor klagen, maar oproep tot den strijd. De strijd regeert niet alleen bepaalde historische uren, maar de geschiedenis als zoodanig. Deze geschiedenis is echter niet het resultaat van een diepen val, dien de mensheid eens gedaan zou hebben, maar met haar begint het menselijke leven.

Daaruit, gaat Brachmann nu verder, volgt nu, dat alleen de volksche opvatting van het bestaan, tegen het geestelijk voorbehoud, zooals het kerkelijk Protestantisme dat maakt, gevrijwaard is. In het licht van deze wereld- en levensbeschouwing (de volksche) moet de aanval van Rosenberg op het kerkelijk-Protestantisme voorbehoud in nationale aangelegenheden, dat buitengewoon sterk verbreid is, gezien worden. Slechts zoo doet men aan Rosenberg recht. Dan erkent men echter ook, dat hij een bijzonder zieke plek in het Protestantisme heeft getroffen. De handhaving van dit voorbehoud bindt het, gewild of ongewild, aan Rome. Zolang het geestelijk voorbehoud blijft bestaan, is een totale „inzet", een algeheele krachtsinspanning tegen het bolsjewisme, niet mogelijk. Want (en deze motiveering is zeer merkwaardig, sch.) dan dringt zich dadelijk de vraag op: „wie kan weten wat God aan de wereld met het bolsjewisme heeft te zeggen? Het is geen toeval, dat deze vraag juist ook binnen het Duitse kerkelijke Protestantisme altijd weer opgeworpen is, heelmaal nog afgezien van het feit, dat de wereldkerk-beweging en het wereldprotestantisme zich voortdurend ernstig met haar bezighoudt. Deze feiten, die niet geschikt zijn het bolsjewisme vernietigend te treffen — en slechts zoo wordt het werkelijk getroffen — heeft Rosenberg bij zijn aanval op het oog. Verlamming beteekent op dit gebied: overgave.

Het is, zooals ook uit verdere gedeelten van het geschrift van Brachmann blijken zal, noodzakelijk zich in dezen tijd ernstig met zijn uiteenzettingen bezig te houden. Een verkondiging als die van dezen ex-theoloog (we herinneren er aan, dat Brachmann een oud-leerling van Barth is) houdt niet bij de grenzen op. Ook de „geestelijke levensruimte" van de dragers der door hem vertolkte wereldbeschouwing, dekt zich niet met die, welke door staatkundige grenzen is ingesloten. Vooral die „geestelijke levensruimte" niet. Haar uitbreiding is voor het snel bereiken van de in den huidige strijd gestelde doeleinden van de allergrootste betekenis.

En welke die doeleinden zijn, leert Brachmann ons overduidelijk.

Slechts een kerk, die zich volkomen aan de volks-gemeenschap bindt, haar idealen zonder critiek aanvaardt en haar belangen geheel dient, heeft in zijn oogen recht van bestaan. Die kerk mag vooral niet leeren, dat ook die gemeenschap schuldig staat, dat ook haar leiders aan Gods geboden onderworpen zijn. Neen, zulk een „voorbehoud" is uit den boze. En wanneer zij daaraan uiting geeft, begeeft zij zich op „politiek terrein", moet zij dus de meest scherpe bestrijding ondergaan. Zoo wordt getracht haar het zwijgen op te leggen. Zwijgen namelijk, wanneer zij haar gehoorzaamheid aan haar Heiland wil belijden.

A.

B. L. B.

De Doeve.

De Doeve, door J. K. v. Eerbeek. — D. A. Daamen's Uitgevers Mij., Den Haag.

Dit is het tweede posthume werk, dat van den schrijver J. K. van Eerbeek verschijnt. Verleden jaar, kort na Van Eerbeek's dood, verscheen „Asuncion". Uit het prospectus van den uitgever blijkt, dat de literaire nalatenschap van den schrijver nog een volledig manuscript bevatte. En nu ligt dan, als een waardevolle erfenis, „De Doeve" voor ons.

Wie geen gevoel voor humor heeft, moet dit boek liever ongelezen laten. Hij zal in „De Doeve" niet veel meer zien dan een soort „Dik Trom" voor-groote-menschen. En na de lezing van dit levensrelaas van een achterbuurtjongen zal hij zich misschien verwonderd afvragen: is dit dezelfde auteur die het moeilijke „Lichting '18" schreef, en het gracieus-weemoedige „Asuncion"?

Dat Van Eerbeek een boek heeft kunnen schrijven als „De Doeve" bewijst weer overduidelijk hoe veelzijdig het talent van dezen grooten schrijver geweest is. Nu behoeft men echter maar één boek van Van Eerbeek gelezen te hebben om te weten hoe groot zijn gevoel is voor den echten volks-humor. Hij heeft, en dit komt in dit laatste boek

wel heel sterk uit, die intense belangstelling voor de kleine dingen van het dagelijksche leven, die men slechts aantreft bij hen, die alle dingen in de juiste proporties zien. Van Eerbeek heeft het de moeite waard gevonden om een boek te vullen met de wederwaardigheden van den Doeve. Welnu, het is ook de moeite waard. Omdat Van Eerbeek het doet zooals hij dat alleen heeft kunnen doen.

De gedachte rijst onder het lezen telkens weer bij ons op: wat moet de schrijver zelf intena veel plezier van deze historie gehad hebben, wat moet hij het met groot genoegen geschreven hebben! Wie Van Eerbeek's schrijfwijze kent, weet dat de auteur in zijn boeken niet op den achtergrond blijft. Op een typische wijze leidt deze schrijver u als het ware in zijn boek rond. Hij wijst u heel apart op een bepaald punt en zegt: let hier nu eens bijzonder op. In „De Doeve" doet hij dit ook weer. Sommige scènes heeft hij zoo precies voor zich gezien, dat het hem spijt, dat de lezer het zelf niet heeft kunnen genieten. Een heel sterk voorbeeld is wel de historie in hoofdstuk XI. De Doeve is dan al boekdrukkers-leerling. Zijn baas heeft een stelletje vrijkaarten gehad voor een voorstelling, en nu trekken de leerjongens er op af.

„Toen ze des avonds op stap gingen, stond hun de huid strak om het hoofd van de groene zeep.

In groot pontificaal trokken ze door de straat. Ze hadden allen hun Zondagsche pakken aan; van dat zakkengoed was dat; en gummiboorden droegen ze om den hals.

Als u ze had zien loopen... Hoe jammer dat u hen niet hebt zien loopen... Daar was allereerst de Kikkert; die had z'n pet zoo stijf op het hoofd, dat dit precies 'n pot met 'n deksel er op leek. De ooren aan weerszijden leken hengsels, waar men hem mee kon opbeuren. Hij deed niets dan kijken en glimmen."

Van dergelijke prachtige beschrijvingen is dit boek vol. Het is een groote verleiding om meer citaten te geven. Want „De Doeve" is geen boek waarover men lange beschouwingen moet schrijven. Wien dit boek „ligt", die wordt er op de eerste bladzijde al door ingenomen. En wien het niet ligt, dien is het niet aan te praten. Zoo is het toch eigenlijk met heel het werk van Van Eerbeek gesteld, zij het dan niet in zoo'n sterke mate als bij „De Doeve".

Tintelend van humor is heel deze beschrijving van de kleinstedsche achterbuurt, met zijn merkwaardige bewoners. „Het soort jongens, dat er in 't Atje opgroeide, staat in geen boek beschreven. Rare, lompe rabauwen — met groote, gulzige oogen en vreemd model achterhoofden. Als ze gewoon praatte, leek het of ze ruzie hadden."

In dat wereldje is de Doeve de Tijn Uilenspiegel. Hij neemt wien hij nemen kan, zonder medelijden. De onnoozele Teunis Koldies is zijn hangijzer. De Doeve kan den jongen gewoonweg niet zien of hij moet hem even 'n hak zetten. En toch zoeken ze steeds elkaars gezelschap.

Wat we in den taalvirtuoos Van Eerbeek verloren hebben — we voelen het weer zoo heel sterk in dit boek. Elke bladzijde getuigt van zijn bijzondere beschrijvingskunst. Hoe sterk spreekt zijn kunstenaars-visie uit de beschrijving van den dood van „Schottien". Schotterink, het zwijgzame, ziekelijke kereltje, is Doeve's leermeester in de drukkerij. Ze werken aan één machine. Hoe fijn teekent Van Eerbeek dezen man, die aan het eind van zijn krachten is, en voor wien de machine een onverbiddelijke beul is die nooit pardon geeft.

Als „Schottien" zich even van de pers verwijdt, en langer weg blijft dan gewoonlijk, gaat de Doeve hem zoeken.

„In de kleedkamer vond hij Schottien. Het vertrekje was niet groter dan een bedstee; de Doeve kon er nooit bij in, en moest zich altijd in de werkplaats uitkleeden.

Daar lag Schotterink. Hij had een stapel afvalpapier van de drukkerij onder zich; hij lag met opgetrokken knieën, rug en schoenen geschoord tusschen de muren van de nauwe kast... Het hoofd was achterover gevallen tegen den muur. Hij sliep. Het spaarzame haar lag dun over den schedel; een door de „mesiene" en zijn dagtaak verbeuld en verkankerd kereltje, dat hier het donker van de kast had opgezocht om tot den slaap, tot zichzelf, in te keeren."

Wie zoo schrijven kan is een zeer begaafd prozaïst. En „de Doeve" is er weer een bewijs te meer van, hoe groot de plaats is die Van Eerbeek in onze letteren innam, en in zal blijven nemen.

M.

Gr. GILHUIS-SMITSKAMP.

ZENDING EN EVANGELISATIE

De Christelijke Boodschap in een Niet-Christelijke Wereld.

IX.

In de voorafgaande artikelen hebben wij meer dan eens gesproken over het „bijbelsch realisme" van Kraemer en over den invloed, dien zijn be-

schouwingen hebben ondergaan van de theologie van Karl Barth. Wij willen thans over deze beide onderwerpen nog enkele samenvattende opmerkingen maken en daarmee deze reeks artikelen over het boek van Kraemer besluiten.

Over het „bijbelsch realisme" schrijft Kraemer op vele plaatsen in zijn werk, maar nergens zoo opzettelijk als in het derde hoofdstuk, waarin hij ook ten aanzien van andere punten zijn theologisch uitgangspunt nader omschrijft.

Toch is het mij niet geheel duidelijk geworden, wat Kraemer met zijn „bijbelsch realisme" bedoelt. Zooveel is echter wel zeker, dat Kraemer met dezen term vooral wil aangeven, dat de bijbel ons geen theorieën biedt, geen afgerond stelsel van waarheden, maar de „realiteiten" van Gods openbaring. Geheel in overeenstemming dus met Kraemer's actualistisch openbaringsbegrip, waarover wij vroeger reeds gehandeld hebben.

Nu zijn wij het geheel met Kraemer eens, dat de bijbel geen systematisch handboek is, maar Kraemer gaat o.i. toch te ver, wanneer hij gaat bestrijden, dat ook uit de beginselen, die ons in den Bijbel worden geopenbaard, geen systematisch geheel van dogmatische waarheden of ethische voorschriften zou zijn op te bouwen. Kraemer haalt met groote instemming aan de bekende, (doch m.i. sterk naar een dualistische opvatting van de verhouding tusschen gelooven en weten neigende) uitspraak van Pascal: „Dieu de Jésus Christ, non des philosophes ou des savants", en concludeert op grond van zijn opvatting van „openbaring" en „bijbelsch realisme", dat de bijbel niet alleen zelf geen theologie geeft, maar dat de theologische vraagstukken, zooals bijv. die van transcendentie en immanentie Gods en van de creatio ex nihilo voor „het bijbelsch realisme" volkomen irrelevant zijn (bl. 66). Zelfs schijnt Kraemer te meenen, dat het vraagstuk van de „eewigheid of niet-eewigheid" van de wereld altijd onopgelost zal moeten blijven (bl. 68).

Nu gaat het hier ten deele om scholastieke, vooral door de Grieksche filosofie beïnvloede probleemstellingen, maar Kraemer schijnt over het algemeen bang te zijn om het christelijk geloof met kennis en vooral met systematische kennis in verband te brengen. Door zijn strijd tegen gnosis en Roomsche verintellectualisering komt hij er toe de systematische uiteenzetting der openbaring een „intellectualistische verwringing van het geloof" en „één van de meest rampzalige (disastrous) misvattingen van het christelijk geloof" te noemen, waarbij hij schijnt te vergeten, dat het geloof ook een „zeker weten" is en dat wij van „geloofskennis" mogen spreken. Ook de systematische uiteenzetting in de dogmatiek heft het mysterie niet op. Wij pogen alleen de door God zelf geopenbaarde waarheden in onderling verband te zien. Het wonderkarakter van de openbaring en van het geloof wordt daardoor niet weggenomen. Integendeel. De veelvuldige rijkdom van het wonder der openbaring komt er te heerlijker door uit. De openbaring omvat meer dan Kraemer schijnt aan te nemen. Volgens Kraemer (bl. 73) openbaart God alleen Zijn verlossingswil aan den mensch (hij verwijst daarvoor naar Ef. 1:9); maar wanneer Johannes zegt, dat Christus ons den Vader heeft verklaard (Joh. 1:18; zie ook 17:26; Matth. 11:27 e.v.), dan omvat dat meer dan Gods wil alleen. Wij kunnen blijken Joh. 17:3 God kennen, al is dit kennen allermint een begrijpen, en zooals vanzelf spreekt altijd geloofskennis. En wanneer het God behaagt Zich Zelf aan ons te openbaren, hebben wij niet alleen de taak, om van dezen openbaringsinhoud tegenover anderen te getuigen (bl. 72) maar mogen wij deze geloofskennis ook in onderling verband brengen en tot een systematisch geheel verwerken. Als dit „de zonde is, die elke leerstellige orthodoxie lichtelijk omringt" (bl. 72), dan is Kraemer daarin zelf ook vervallen, wanneer hij blz. 73 v.v. spreekt over de incarnatie, over de rechtvaardiging door het geloof alleen, over de verzoening door Christus en over het Koninkrijk Gods. Of schuilt deze „zonde" in de systematisering alleen? Het is overigens wel eigenaardig, dat een theoloog als Barth, die ook om dezelfde redenen van geen „dogmatiek" in de gewone betekenis van het woord wil weten, hard op weg is om een omvangrijke „dogmatiek" aan te bieden dan zelfs die van Kuypers en Ravinck. Wanneer een dogmatiek maar naar dialectisch systeem gegeven wordt, schijnt er niet zooveel bezwaar meer tegen systematisering te bestaan.

Nog veel sterker dan tegen het opbouwen van een christelijke dogmatiek (waarvan tenminste het bestaansrecht wordt toegegeven bl. 65, en de mogelijkheid erkend, dat ze aan den bijbel kan worden ontleend bl. 64, al mag ze dan niet met de data van het bijbelsch realisme worden geïdentificeerd bl. 83) protesteert Kraemer tegen het construeeren van een „christelijke ethiek", waarin het voor alle tijden geldende bevel van God aan den mensch zou zijn geformuleerd. De Christelijke ethiek, zegt Kraemer (bl. 88), ligt buiten de sfeer van de gangbare ethische rubrieken. Niet alleen is de bijbel geen handboek voor ethiek en bevat ze geen uitgewerkte politieke of sociale programma's (hetgeen wij natuurlijk volkomen met Kraemer eens

zijn), maar ze uit den bijbel ninkrijk Gods (bl. 93, 94) „christelijke of maatschappijmer niet sp. Nieuwe Test alle tijden lieke, sociale 93, 95), al v bl. 93 tot ec kinderen v meeningen kende verze overheid bij principes (bl. 97). „neer radica spraken van gesties voor tijden gelden lijke oplossi waarin ze g tieve waarb dynamische vast te legg lijke ethiek' blik tot oo situatie van „Geholder

Hoeveel kingen Krae over de the vrijheid van heid van he den geloovi legalisme el nen vereenig voorzoover ons toch ni aandringend ons den bi waarin God principia h en waaruit wen. Kraem de bindende ethische lev van den so van het o accentueerin van het Chr eener posit Gods in de stenimng is belsch reali stenimng i Schrift ons de eischen, wereld, met cultuur, we

Het ligt van Kraem Barth en Br te loonen. I Brunner be reeds gesch te gelegene Barthianism behandelen. Kraemer in stuk (over l „geloofskenn de openbar brengen, ze zijn karakter gedeelte (o denken, dat legalisme is Woord gege in systemat niet de vrij listisch zich als vrijgem naam aan e Zijn Woord principia g boden wor alle terrein ninkrijk Go

Met een v boek van R goanen. Ik gaf ons ee met profeti nisme en re wereld, en e te bewogen

1) Ik noem stuk V over Dooyeweerd, Gebot und d org. 1935, bl. 487 v.v.; id 1936; H. Col Schilder „Jez Christus en h lenburg Wn bl. 66 v.v.).